



**Wõitlus
elamise õiguse eest
Popfiseadus.**

Töökoulu Komitee väljaanne.

Wabadikkude küsimus.

Wabadikkude tekkimine.

Juba seitsmeteiskümmendal aastajajal, Rootsi walitjuse ajal, wõime meie Eestis 3 liiki talurahwast leida: talupidajad, wabadikud ehk papsnikud ja maata inimesed (talu- ja mõisajulased), — kirjutab Th. Pool raamatukeses „Wabadikkude (popside) küsimuse lahendamisest.“ Need 3 liiki on jennimü püüfinud.“

Wabadikkude tekkimine langeb teatawal mōōdul ihte pärisorjuse tekkimijega; selle järele, kui kohalikud elanikud wōōraste sissetungijate poolt olid wallatud, muutus nende oluford alataja raskemaks. Et talupojad mitte oma kohustustest kōwale ei püüleks, said nemad maa külge seotud.

Käsitäes sellega jündis ka maata rahwa finnitamine maa külge. Nii leiame 1632. aasta uuendatud talurahwa seaduses määruse, et jarnaseid wabadikka, ehk Sassa keeles „Löstreiber“, kes ainult palja päewapalga eest teeniwad, ei tohi olla; nemad peawad kas aastajulajeks hakkama ehk maad wõtma.

Selle eesmärk oli rahwa liikumist ära hoida, talupoegadele julaseid, mõisatele aga selle kaudu teoorjust kindlustada.

Siljem rahwaarwu kasvamisega on ka wabadikkude arw kasvunud: nemad said liisa osalt endistest wäljatōstetud talupere-meestest, osalt talupidajate sugulastest, kes talu- ja mõisamaade jernwadele ajusid, osalt ka energilijematest maatōolistest, kel tungi oli oma ijeseiwa majapidamise rajamiseks.

Paljud wabadikkude kohad on wāga wanad. Balti-Sassa ajaloolane dr. Paul Johanson näitab, et wanades kirjades juba a. 1328 tōendusji on saunikute (wabadikkude) olemasolust.

Wabadikkude tekkimise põhjused uuemal ajal.

Eesti- ja Liivimaa talurahwa seadustes kui ka reeglites Saaremaa talurahwa maakorralduse kohta oli keelatud talumaade tiikeldamine alla kindlaksmääratud norme, mis Eesti- ja Saaremaa kohta oli 3 tiiru põllumaad ihes wastawa oja tarja- ja heinamaaga, ja Liivimaa kohta $\frac{1}{3}$ adra. Peale selle oli Liivimaal weel koha ostjal ostulepingu sõlmimise juures wōimalik ostetawa koha tiikeldamise õigusest igawese aja peale lahti ütelda.

Tegelikus elus kujunes aga nii, et wāga mitmesugustel põhjustel talupidajad oma taludest wāksemaid maatiikke wälja and-

jid eluasemete ja iseiseimate väikemajapidamiste loomiseks, kas oma sugulastele, abielunud sulastele, käsitöölisele jne. Wabadikkudele maa andmine siindis enamjagu juhtumistel põlluääre ja suuremalt osalt karjamaa ja heinamaa arvel. Uus maafasutaja joetas oma maa-alale, kas omal kulul ehk ka talupidaja toetusel tarvilised hooned ja juuris sagedasti endale, kui tema majandusline jõud ja töölust jeda lubasid, jeni kasutamata seisnud maast põldu juurde. Nõnda tekkis aja jookkul hull väikseid iseisemaid majapidamisi — wabadikukohti, misjuguiseid aga maksimate seaduste põhjal võimalik ei olnud iseisemate iikustena peakohtadest eraldada ja müüa. Wabadikud kasutasid oma kohti kas peremeestega sõlmitud omawaheliste lepingute põhjal, ehk enamjagu juhtumistel, juusjonalistele kokkulepete alusel.

Nõnda tekkisid ühede iikute maa-aladele teiste iikute eromandused hoonete ja maaparanduste näol, kusjuures tihtipeale wabadiku hooned ja tema poolst tehtud maaparanduse tööde wäärtus palju suurem oli, kui jelle maa-ala wäärtus, mis wabadik peremehelt kasutamiseks sai.

Wabadikukohtade arv.

Riisjuguiseid väikemajapidamisi (kogu maa-alaga iga iikist mitte üle 5 tiinu põllumaad) on Gestis 9560, kusjuures kogu nende väikemajapidamiste kihilvipind kõigest 6801,2 tiinu juur on. Wabadikkudel on neil kohtadel 12.957 majapidamise hooned ja need kohad on eluasemeks 36.254 inimesele.

Wabadikukohtade korraldamine, nende olemasolu seaduslikele alusele rajamine oli hädatarwilik.

Sinnamaade rentnikud.

Ühes wabadikukohtade korraldamisega tulimad korraldamise alla wõtta ka linnade, maakondade, waldade ja kõiisjugu asutuste päralt olevad rendikohad, kuuwõrd need kohad nende omanikkude poolst osjekoheselt ei kasutata, waid wälja renditakse. Sarnane maanajandamise wiis ei ole praegustes oludes siialt otstarbekohane, sest rentnikkude seisufoerd ei ole lühiseeajaliste, suuremalt jaolt aastaste rendilepingutega tarwilisel määral kindlustatud. Pealegi oli Ajutaw Kogu maaseaduse wastuwõtmisega seisufohale asunud, et Gestis tuleb juurmajapidamisest üle minna väikemajapidamisele ja et maa peab tema harija osjekohesesse kasutamiseks minema ja maaharija, tema eluase ja töötegemise võimalus kindlustatud olema.

Karuaagsetele rendikohapidajatele pidi wõimaldama oma koha osjekoheseks waldajaks saada õiglastel ja majanduslikest wastuwõetawatel tingimistel.

Linnadel on rendikohte:

Tallinna linnal	327 kohta	5969 t. maa-alaalaga.
Pärnu linnal	142 "	3920 " "
Narva linnal	145 "	1331 " "
Tartu linnal	49 "	1170 " "
Wiljandi linnal	5 "	172 " "

Kokku 668 kohta 12.562 t. maa-alaaga.

Küsimust waja lahendada õigel ajal.

Wähe on jotsiaalsete aluste rahwaste elus, mis nõnda otustawalt on määranud edaspidise arenemise ja käekäigu, kui maaolude korraldamine. On siin õige mees õigel kohal osanud ja juutnud lahendust leida, on ka kogu elu jootu teistjuga se pöördet saanud.

Kuid alati ei juudeta hinnata õieti rahwa elu wajuajuti. Õige filmapiik lastakse mööda minna ja kui ükskord aru saadakse, et muudatused tarwilised, on tihti juba hilja.

Wjalugu teab kinnised lood kõneleda sellest, kuidas maaolude õige lahenduse tõttu rahwa jotsiaalsete elule ja waimilisele arusaamisele jootu teistjuga se pöördet anti. Kuid samuti teab ajalugu ka palju jutustada, kuidas maaolude korraldamatus rasked murrangud, terwed pöördet rahwaste elus wägivaldsete jõuga esikorrale on kutsunud.

Tuntakse aega, kus Hispaanias, Andaluušias nimelt, kogu maapind ainult 5 inimese käes oli, kusjuures ühelainsel maaomanikul terwelt 30.000 rentnikku ja maatöölisi. Wjalugu leidis siin paranduse. Prantsusmaal, Louis 16. ajal, walitsesid samuti rasked maaolud. Walitsesid tuntud rahaminister Turgot tundis puudust, nägi hädaõhtu. Kuid tema nõuanded olid kurtide korwade jaoks ja 12. mail 1776. a. wabastati ta kogu ametist. Wähewad weel mõned aastad, alguses vähemad rahutused ja siis 1789. a. rewolutsioon, mis hoolimata ja kaalumata ümber paiskab jenised wahekorrad maaoludes. Ja kui rewolutsioon Napoleoni kätesse lähed ning tema murdumisel 1815. a. Bourbonid uuesti Prantsusmaal troonile istutati, ei julgenud need muuta maaoludes seda, mida rewolutsioon ümber paigutanud.

Sada aastat hiljem, detsembris 1920. a. arutawad Prantsuse jotsialistid oma wahekorrad küsimust Moskwa. Soe sõpruse tunne kõlab sel ajal wastuwõetud otustes Moskwa wastu, kuid miks? Waatlejad kõnelewad, et otusjed just maatöölise ja meie popside taoliste häältega läbi wiidud.

Sama iseloomustawat nähtust pakub meile ka Wenemaa ise. Esimese katse seal maaolusid lahendada tegi Stolopin, piüüdes hin-

gemaa, „üüri“ juurest Wene talupoega wiia eraomanduse juure, et sellega murda sotsialistide-revolutsioonäride ideoloogilist alust. See töö jäi poole peale seisma, kuid jatklane W. Preyer, kes ilma-
sõja algul põhjaliku ülewaate Wene maareformi kohta avaldas, peab kinnitama, et see oli juur laine, mis Wenemaa põhjalikult teistele teedele oleks wiinud.

Lenin kasutab seda õpetust. 7. novembril saavad kommunistid võimu Pekturburis enda kätte, juba järgmisel, 8. novembril hommikul kuulutatakse dekreet maa kohta wälja. Kommunistide enda allikad kõnelevad, kuidas see jündis: Veel ööl enne mässu istus Lenin ühes kaaslastega pöranda all koos ja luges jostsewa häälega neile maa kohta käimat dekreeti: „Kui meie ka mõned kuud walitseda saame, on sellest jüsti küllalt. Ei ole kedagi, kes selle dekreeidi tagasi wõtaks.“ Ja wõib olla, on ta õigus, et Wenemaa selles asjas Bourbonide rada on sunnitud käima. Seda kinnitab ka Wene trooni-kandidaadi Kirilli omaaegne manifest, kus maa talupoegadele lubatakse jätta.

Meil on jarnajeks põhjalikult murdmaks jammiks meie maa-uuendus, mille sühjooned nüüd kindlalt rajatud. Tema kõrwal on aga elanud kogu aja teine lahendamata põlew sotsiaalne küsimus ja see on wabadikkude oluford. Wälisesed inimesed, mõni tiin renditud maad, kuhu eluhoone piistitunud, et ennast kõiksugu kõrmaltöödega toita, — need on meie wabadikud wõi popsnikud.

Nastast aastasse oli nende elukorra lahendamise küsimus edoasi liitunud, katsutud nagu morjiumiga neid jundusliku rendilepingute pikendamise kaudu elus hoida. Wahekorrad maaomaniku ja popsniku wahel läksid aga päew-päewalt terawamaks ning riik ei saanud enam külmaks ja ükskõikjeks pealtpaatajaks jääda.

Wabadiku ja maaomaniku wahetord.

Meie maaomanik on wabastanud end sõjaolude õnnelikkude wahetordade tõttu koormatwast wõlast, mis maa peal lasus. Ta saab kergemini hingata. Kuid ta tahab weel rohkem wabaneda, wabadik, sellele omal ajal maatiüff antud, ei ole talle igalpool kõige parem sõber.

On kohti, kus aru saadakse wabadiku olukorrast, kus maaomanik temaga rahulikult ja korralikult läbi saab. Kuid nii ei ole see igalpool. Eks ole mitmelgi pool teada, et maaomanik wabadiku eluasemele tulega lõpu on teinud, et sel teel teda „eemale juitsetada.“ Ja kas ei tarwitatud isegi seda, et wabadiku koht olgu pojale wõi tütrele, katsuti müüa, kui seadus seda aga lubas, et jüis rendilepingut sellega murda saaks.

Kui walus see küsimus on, näitawad kirjajad, mis tema kohta

jaadakse. Ei üheski küsimuses ei ole neid nõnda palju jaadud, kui just vabadikkude asjus, nende endi poolt.

Põllutöoministeeriumi seletuskirja järele on vabadiku koh-tadel 12.957 hoonet ja need kohad on eluasemeks 36.254 inimesele.

See on kohutav suur arv. Meil on kohti, kus terved kü-lad vabadikke on, kes oma koha kaotamisel mingit peavarju ei leia. Nad on aastakümneid seal elanud, mis õigusega saab nende küla samajugusteks ohervarteks muuta, nagu wanasti mõni mõisnik oma rentnikkude külaga on teinud?

Rõige parema pildi sellest vabadikkude armust saab teda võrreldes meie linnade elanikkude armuga viimase rahvaluge-mise andmete põhjal. Vabadikke on perekonnaliigetega kokku 36.254 hinge, — Rahnvere, Petseri, Võru, Kureaar, Saapsalu, Wiljandi ja Baltiski elanikke aga kokku ainult 35.800 hinge. Kui meil ka ühe nende linnade elanikkude peavarju küsimus üles tõuseks, misjugu me jundmus see oleks, kuid kui vähe on aru jaadud meie vabadikkude jotsiaalset oluforra! Ometi on see ju nende jaatus, millest kõneldatakse.

Wäiferentniku oluford on olnud üks raskestest loqu ilma maaoludes teiste maaküsimuste kõrval. Maauuenduse meteraan- apostel N. Damaskhe on kokku arvanud, et Inglismaal, allates Georg 2. valitsemisest (1727), Briti parlament üle 4000 otjuse maa küsimuse kohta on teinud, kusjuures väiferentnikkude oluford eesrinnas on jaatunud.

Ja seda on see küsimus ka praegu. Prof. M. Sering kõne-leb oma illewaates wäifemaapidamise korraldamise kohta, et maauuendused Sirkmaal, Britis, Skandinaawias ja Soomes rent-niku kaitse ja jaatuse eimesele kohale on tõtnud.

Ka M. Seringi enda kodumaal on see nõnda, sest Saksamaa annab warsti peale ilmajõda kaks põhjalikku korraldust meie wa-badiku taolistele kohta: 31. juulil 1919. ja 9. juunil 1922. a.

„Popijeaduse“ saamiselugu.

Vabadikkude maaküsimuse kiire lahendamise wajaduse tõstis 2. Riigikogu wolimistel terawalt päewakorrale Tööerakond. Oma walimisiüleskujutetes rõhutas ta, et tarwis on vabadikukohtade wäljaostu seadust maalsma panna. Kui siis pärast 2. Riigikogu walimisi tööerakonna riikmale 1923. aastal ettepanek tehti wa-litjusest oja wõtta, siis seadis riikm üheks walitjusest ojawõtu tin-gimiseks jella, et vabadikkudele õigus ja wõimalus antagu oma frunte wälja osta. Riikm nõudis, et kui wabadik ja peremees ise wabatahtlikult ei saa kokku leppida, siis riik oma jundmäärus-tega asja lahenduseks wahale astugu. Sellest ei tahtnud põllu-meestekogud teadagi. Wiimaks olid nad siiski junnitud järele

andina, ning leiti mingisugune kottulepe. „Poppijeaduse“ väljajätamine jäi põllutööministeeriumi ülesandeks, kes vastava eelnõu valitsusele alles 1925. aasta algul esitas. Valitsusest läks eelnõu Riigikogusse, kus teda maafomisjonis nelja kuu kestel arutati, mis juures jeaduse läbi vaatamisele 39 koosolekut pühendati peale selle töötas veel alamkomisjon. Riigikogu üldkoosoleku ette jõudis eelnõu 1925. aasta sügisel, pärast seda, kui ta juure läbi aruandja S. Waini (joh.) taskus seisnud, ning võeti pärast pikki vaieldusi, kus põllumeestekogude mehed eelnõu oma kõnede rohkusesse piirdusid uputada, kolmanda lugemise lõpuhääletusel vastu, 29. jaanuaril 1926. aastal. Eaduse-eelnõu vastuvõtmise puhul pidid isegi poliitilised vastased tunnustama tööerakonna teeneid selle jeaduse läbi viimisel. „Tööerakond toimus rahulikult ja järjekindlalt,“ kirjutab näit. rahwaerakonna häälekandja („Post. nr. 33 — 3. veebr. 1926).

Eaduse siht.

Magu valitsuse poolt jeaduse eelnõule juure lisatud seletusfiri ütleb, on selle jeaduse siht: 1) kindlustada eramaadel (i. o. eraisikute, kogukondade ja koitõugu asutuste päralt olevatel maaadel, kui ka kõigil muudel maa-aladel, mis maajeaduse alusel riikliku maatagavarasse ei ole arvatud) — asuwatele väikemajapidajatele wabadikkudele eluaseme kohad, ja 2) võimaldada nende kohtade põlist tarvitamist. Loomulik, et see jeadus ainult neid rendikohiti puudutab, mis juba oma iseloomu poolest rendikohad on, i. o. kus kohomanikul võimalused puuduvad koha otsekoheks majandamiseks. Niiugused on kogukondade ja asutuste päralt olevad iseseiswad väikemajapidamised. Siia ei kuulu aga mitte eraisikute päralt olevad ühiskondad iseseiswad talukohad, mis teinekord küll lühema ehk pikema aja peale wälja wõitwad renditud olla, kuid kus alati võimalus ette on näha, et maomanik oma koha ise majandama wõib hakata. Ühiskondadest, iseseiswatest eraisikute päralt olevatest taludest wõib selle jeaduse alusel eraldada ainult wäljakujundatud iseseiswat väikemajapidamist, kus koha kasutajal wabadikul oma eluhoone olemas ja see koht wähemalt 1920. a. jaadik juba asutatud. Talu omaniku hoonetes asuwad ajutised maakasutajad omawad eluaseme õiguse ainult neil juhtumistel, kui nad endi käes kasutada olewast maast wähemalt poole uudismaana üles on harinud.

„Poppijeaduse“ wastajed,

Põllumeestekogude Riigikogu rühm, kes kõige jõuga „poppijeaduse“ vastu wõitles, põhjendas Riigikogus oma wastuhäälsetust järgmiselt:

„Popside seaduse vastuvõtmine käesoleval kujul tähendab: 1) Cesti talumaapidamise eraomanduse tunde ja selle piisavuse halvamist. 2) Cesti talupidajates kindluse tunde hävitamist, et nende maa- ning majapidamine, mis põliselt nende käes peaks olema Cesti maamajanduse kapitaalü rendamiseks ning maaelanikkudele töövõimaluste muretsemiseks, võidakse Cesti seadusandlise võimu poolt tervelt käel käest ära võtta. 3) Erasepingute muredega seadusandlisel teel ja sellega meie eraõiguse aluste ning põhimõtete kõigutamist. 4) Talupidajates meeleolu tekitamist, et edaspidi oma maadele ei juleta enam eluasemeid ühelegi wallalijele isikule anda ja sellega inimeste proletariseerimist ning maalt ära peletamist alevitesse ja linnadesse, kus isegi tööpuudus walitsemas.“

Nii siis vastuhääletus ja vastuseisimine puhtpõhimõtete pärast. Reidsamu mõtteid oli 1923. aastast allates jägedasti forrutanud põllumeestekogude häälkandja „Raja“.

Kas on omandusõigus puutumata pühadus?

Selles asjas vastas „Rajale“ juba 1923. aastal juulil kuus „Räevalehe“ toimetaja G. E. Luiga:

„Almaegru püüab põllumeeste häälkandja lohutavaid tonte jelles asjas seinalle maalida.

„Põllumeeste häälkandja koputab omanduse õiguse pühaduse ja puutumatusse peale, millest põhimõtteliselt tahetakse kinni pidada, kuigi see tegelikult riigile ja ühiskonnale hävitust ähvardav on. Selle juures mõistetakse jeda omandusõigust väga ühekiilgelt: nõutakse kaitset ainult ühele poolele, kuna teine pool kõige oma omanduse ja õigusega täiesti kaitseta teise poole meelewalla ja tujude alla peab jääma.

„See on aga seisukoht, mida uue aja õigusline riik ilalgi omaks ei või võtta. Kõik isikulisest riikide seadusandlus ei ole muud, kui riiklik wahelisegamine riigikodanikkude isikeskistesse wahelordadesse. Reed põllumeeste esitajad, kes ei taha lubada popside küsimuse lahendamist riiklise seadusandluse teel, waid jonnakalt nõuavad „waba kottulepet“, mis sel juhtumisel ainult sijata sõnadõiks on, tahavad wiia Cesti maakorraldust 400—500 aastat tagasi emerootiaegsetesse oludesse. Sest juba Rootsi walitus kirjendas jeda maaiomanduse õigust õige tublisti ja — meie rahwas nimetas sellepärast Rootsi aega „heats ajaks.“

„Niüid aga tuleb põllumeeste häälkandja ja ei ole kottuhoidlik wärwidega, et sellestamaast põhimõttest hirmur ja õuduse tontü Cesti riikluse seinalle maalida ja sellega küsimuse lahendamist raskestada, selle asemel, et arusaamatutele asja kohta mõistlikku seletust anda.

„Meie ei taha laugemalt näiteid tuua, tuletame ainult meele, et terve Wene talumaade väljaoast samajugusel wiisil jündis, ja et selle wastu pärisorjuse pooldejad farmapealt neid samu wäiteid ette töid, mis „Raja“ müüd, üle 60 aastat hiljem, katshu uuesti ules joendada. Aga see reform ei toonud Wene riigile ei sees ega väljaspidi mingilugust kahju, waid ainult kahju.

„Samuti on meie ligemas naabruses, Soomes, torparite korraldus samadel alustel läbi wiidud, ning see ei ole wälispidi usaldust riigi wastu kõigutunud ega riiki jeespidi nõrgestanud. Ümberpöördukt: kõik tunnistawad, et see reform oli tarwilik ja et ainult selle mõjul on sotsialistiline enamus nende riigikogus wähemuseks muutunud.

„Mii ei kinnita ajalugu ja teiste riikide kogemused „Raja“ hirmsaid ettekuulutusii.“

Mis rääkisid põllumeestekogude juhjid ise mõne aasta eest.

„Aga waatame weel eneste lähemas minevikus ringi,“ kirjutab G. E. L. edasi. „Ümber 17 aastat tagasi kirjutas N. Wäts — põgenefana väljaspool kodumaa piiri asudes — wende ridade kirjutaja wastutawal toimetusel Ilmumas lehes („Koit“) esimene pikema eeskawalise töö maakiisimusest Gestic, nõudes riiklist wahesefegamiist talumaa müügi kirendamise otstarbel. Pärast efitafid Gesti talurahwa ajemikud Wene riigiwolikogus paaril korral maakorralduse seaduseelnõusid, kus kõigis oli sama põhimõte maksew ja mille wastu fakste poolt waieldi põhimõttelisekt, omanduse õiguse puutumatusst kaitstes, kuigi kiisimisel nende tõenduse järele suuremat tegelikku tähtsust ei olnud. Farmapealt, nagu müüd „Raja“ popside kiisimuses.

Tuletame weel meele kiurt wunast aula koosolekut 1905. aasta nowembri lõpul Tartus, kus praeguse põllumeeste liideri S. Teemanti juhatusel otshuseks tehti sunniwiisiline talumaade müümine hinna eest, mis lohtu ehk erikomisjonide poolst kindlaks määrataffe.

Meie mäletame, mis saatus selle eest S. Teemanti tabas ja mäletame, kui wihaselt fakste poolst jälle selle põhimõtte wastu wälja astuti, põhimõtte pärast, millel ei üteldud kiurt tegelikku tähtsust olemat, kuna „kõffulepe“ widi kerge saawutada olemat; peksmiste, põletamiste, mahalastimiste abil taheti see mõte ära häwitada, taheti inimesi hirmutada nii „kuriteolisi“ plaane weel kawatsemast, aga mis saadi sellega kätte? 1919. aasta maaseadus.

Ja müüd, ei olnud enam ühtki mõisnikku, kes ei oleks soowinud, et need huffamõistetud plaamid ei olnud teostatud, jüts kui jeks weel aeg oli.

Kas tahavad põllumehed tõesti põpside küsimuses jedaama teed ääia, mis riiklikogud on käinud meie maaküsimuses? Kuid ärgu nad püüdku endid selle juures kes teab misjaguste kõrgete põhimõtete kaitsjateks teha. On üks kõrgem ja ülem õigus, kui iikfikute iikfikute ja kihtide õigus, see on ühiskondline õigus ja sellest teisufkohalt peab riik asja wõfustama."

Ka põllumeestekogude juhid ise on praeguses Riigikogus talumaid wõõrandanud.

Täenduseks G. E. L. mõtetele wõiks weel tähendada, et ka praeguses Riigikogus mitmel korral talumaid on wõõrandatud, ilma et see põllumeestekogude meelest Eesti talumaa pidamise, eraomanduse piiüide ja selle piiswuse halwamist oleks tähendanud ja ilma et nad nendele oleks wastu waielnud. Palju rohkem on nad ise neid fundwõõrandamisi Riigikogus kaitsenud ja toetanud. Nii wõõrandati seadusega 26. märtsist 1925. a. Wiru maakonnas Sõmeru wallas Wanamõisa ja Kukuruse põlewõikwikawanduste jaoks maad 11 talu kiiljest, misjuures ühelt, Paali talult, maa täiesti wõõrandati, nii et temall enam jalatäikki maad järele ei jäänud. Selle seaduse kaitsjaks ja aruandjaks oli eimemel lugemisel põllumeestekogude liige J. Solberg, teisel lugemisel ka põllumeestekogude liige, iildkomisjoni abiesimees R. Lamm.

Samuti wõõrandati 17. juuni 1925. a. seadusega Põtseri maakonnas Jõrboiska wallas, Dubniti ja Krõtowa kiilas, talumeeste maa kipsilademete kahtumiseks. Aruandjaks oli jälle J. Solberg, kes näitas, et maaomanikud nii „kangekaelsed" olid ja aktiwaletstiga kuidagi wiisi kokku leppida ei tahtnud", sellepärast tulnud fundwõõrandamise poole pöörata.

3701 hektari talumaad põllumeestekogudesse kuuluwa ministri ettepanekul ühe ropsuga wõõrandatud.

Edasi wõõrandati 26. jaanuari 1926. a. seadusega Põtseri maal, Järwejuu, Satsarina ja Põtseri waldades, sõjaminesteriumile laske- ja laagriplahside asutamiseks 3701,11 hektari maad. Kogu „põpsiseaduse" alla kuuluwa 9560 wäikemaapidamise kiilwipind on aga kõigeft 6801,2 kiinu juur. See talumaade wõõrandamise seadus oli efitatud põllumeestekogudesse kuuluwa sõjamineistri J. Sootji poolt ja kaitses teda Riigikogus aruandjana jälle põllumeestekogude mees J. Solberg.

Peale selle wõõrandati maid praeguses Riigikogus merefindluste jaoks Wiimsi rannas, sõjaminesteriumi lastemoonaladude ehitamiseks ja Tallinna garnisoni laske-, laagri- ja õppe-

platši ajutamiseks, Labria tee ühendamiseks, Sonda-Mustvee raudtee liivakuude juure pääsemiseks jne.

Kuivas on seletatav, et kõigil neil juhtumistel maavõõrandamine ei rikkunud talumaapidamise eraomanduse tunnet ja võõrandamine põllumeestekogude meelest oli lubatav, et murda maaomaniku kangekaelust, kuna see vabadikkude maalapise juures nende meelest koguni vastupidi on? Ometi mõeti kõigil tähendatud juhtumistel taluniku käest ära maa, mida talunik jeni ise tegelikult kasutanud, taluniku oma maa, kuna „popsi-jeadus“ vabadiku õigused kindlustab ainult selle maa peale, mida vabadik jeni kasutanud ja sagedasti isaijade käest pärinud. Ja „popsi-jeaduse“ väljaandmine on riigikaitse mõttes märkha tähtsam, kui mõne laagriplatši ajutamine.

See on põllumeestekogude kahjugeune mõõdupuu.

Mis maamehed arvavad.

Et selles küsimuses tegelikud põllumehed palju leplikumad on, kui linnapõllumehed, seda näitab muuseas üks kiri „Kajas“ (4. juulil 1923. a. nr. 132), mis „Wändralase“ allkirja kannab ja kus muuseas öeldakse:

„Kui kõneldatakse popsnikkude varustamisest maaga, siis on küsimuse tegeliku läbiwiimise mõttes otustatava tähendusega, kui suurt maa-ala siin mõeldakse. Kui on jutt sellest maalapist, mis popsi maa ja aia all jeniini olnud, siis on küsimus võrdlemisi lihtne, sest et see praegu maksawat seisukorda tegelikult ei muuda. Tahetakse neile aga anda rohkem maad, siis läheb küsimus õige keeruliseks.“

Wastuwõetud „popsi-jeadus“ jätab aga just ainult selle maa vabadiku kätte, mis jeni tema kasutada olanud, sellepärast ei tarvitseks kogumeestel seda, lihtsat küsimust igasuguste ühwardustega asjata keeruliseks ajaga.

Rogukonna-, asutuste- ja erarendi- maade korraldusjeadus.

(Riigikogu poolt 11. veebruaril 1926. a. vastu võetud.)

Korraldamisele kuuluvad maad.

§ 1. Käesoleva jeaduse alusel kuuluvad korraldamisele väljaspool linnade ja alevite administratiivpiire ning maaomavalitsuste ettepanekul siseministri poolt kinnitatud alevikfude ehituspiirkonde ajuvad kogukonna-, asutuste ja eramaad, millele ajutatud: a) renditalud; b) rendilepingu põhjal kasutatavad iseseisvad väikemaapidamised; c) väikemajapidamised, mis maaomaniku nõusolekul ajutatud enne 1920. a. ja mida ei kasutata töölepingu alusel.

M ä r k u s 1. Käesoleva jeaduse alla ei kuul need kogukonna päralt olevad maa-alad väljaspool linnade administratiivpiire, mis vabariigi valitsus aasta jooksul, arvates käesoleva jeaduse jõusseastumisest, vastava linna omavalitsuse ettepanekul määrab maatagavaraks linna administratiivpiiri laiendamiseks, juvituskohtade ja aialinna ajutamiseks või muude heakorra ülesannete täitmiseks.

M ä r k u s 2. Peale käesolevas paragrahvis nimetatud maa- ja majapidamiste kuuluvad korraldamisele Saare maakonnas ka omanduse õiguse alusel kasutatavad väikemaapidamised, kui nad ajuvad maakorralduse jeadusega korraldatavate maade piirides ja kui ühikliku maapidamise juurus ei ulata üle 5 ha. Nende väikemaapidamiste korraldamine jünnib ühel ajal maakorralduspiirkonna lapi- ja ühismaade fruntimisega.

Kes võivad nõnda maakorraldust.

§ 2. Paragrahv esimeses nimetatud maode korraldamist käesoleva jeaduse alusel võib nõuda:

- a) maaomanik;
- b) kogukonna- või asutuste maade kasutaja;
- c) eramaade kasutaja, kui ta kasutusel olev põllu-, õue- ja aiala kasu suurus ei ulata üle 5 ha: 1) kui tal korraldatava maa peal on oma elukoone või 2) kui tema või ta eesküjad, kellelt ta maa kasutamise õiguse kas omandanud või pärinud, on ühes harinud uudismaana vähemalt poole kasutada olevast põllumaast;

d) punkt c. ettenähtud maafasutaja, kui ta vastu oma taht-
miist lohtuma oli sunnitud kasutada olnud maakohalt kasutamise
lepingu lõppemisel 1925. a. kevadel, olgugi et ta oli täitnud
kohustused maaomaniku vastu.

Nõudmise õiguse kaotamisest.

§ 3. Seda korralduse nõudmise õigust ei ole eramaadel
ajumal maafasutajal, kui:

a) tal endal on või riik või maaomanik talle kindlustab
mujal maad, mis oma põllumajandusliku väärtuse ja otstarve
poolest üldiselt vastab tema käes praegu kasutada olevale maa-
kohale või kui tema käes kasutada oleva maakoha eraldamine
riitub peakoha maa-ala ihtlult seaduse, et selle edaspidine kasu-
tamine põllumajanduslikult tuntuvalt raskeneb ja kui jalgjuures
peakoht, millest eraldamine jünnib, on vähem kui 20 ha;
on peakoht alla 20 ha, on maafasutajal õigus nõuda peakohast
eluasemeks hoonealuse ja õuema eraldamist, kuid mitte üle
 $\frac{1}{3}$ hektari;

b) kui maafasutaja kohtuotjuse alusel on kaotanud kasuta-
misõiguse lepingutingimuste täitmata jätmise pärast;

c) kui maafasutaja kohtu poolt jüüidi mõistetud ja karis-
tatud: 1) kas kõigi õiguste või 2) kõigi iseäraliste õiguste kaota-
misega, kui nende karistuste kandmine ei ole lõppenud enne
1920. a. 1. jaanuari; 3) marguses R. Tr. S. §§ 169, 170, 170¹
ja 180 põhjal, kui nende jüüitõigude eest karistuse kandmine ei ole
lõppenud enne 1926. a. 1. jaanuari.

M ä r k u s. Käesoleva paragrahvi punkt a. nimetatud
uue maa kättejäämiseni on kasutajal õigus jeniist maakohata edasi
kasutada käesoleva seaduse § 31 kindlustatud alustel, kusjuures
§ 2 p. 4 ettenähtud kasutaja astub nendesõ õigustesse järgmise
majandusaasta algusest, kus uue maa jäämise kindlustus antud.

Maa andmine riiklikult tagawarast.

§ 4. Käesoleva seaduse põhjal etteõdetud korralduse tõttu
maata ja eluasemeta jäänud isikutele võib anda põllutõõminis-
teerium eluasemeks maad riiklikult maatagawarast wõljaspool
maaseaduse § 20 ettenähtud korda. Vähemad määrused jarnase
maa-andmise kohta annab põllutõõminisjtri ettepaneful wabariigi
walitus.

Maa asemelõandmine peremehele.

§ 5. Põllutõõminisjteerium võib anda eramaade õntanif-
kudele wiimaste joomil käesolewa seaduse alusel eraldatud maade
ajemel § 4. korras riigi maad või muid foodustusi riigi taga-
waramaade tarwitamise suhtes.

Korralduskomisjonid.

§ 6. Käesoleva seaduse teostamiseks ajutatakse kohalikud korralduskomisjonid, kes koosnevad põllutöömინистeeriumi esitajast esimehena ja kahest liikmest, kellest üks usaldusmehena maaomanikkude, teine usaldusmehena maafasutajate poolt walitakse wastawalt selle kogukonna maaomanikkude ja maafasutajate keskest, kelle maad korraldamisele tulewad. Asja otsustamisel, kus maaomanikuks kogufond või ajutus, esineb usaldusmehena kui komisjoni liige maaomanikkude usaldusmehe asemel wastawa kogukonna või asutuse esitaja kogukonna walituse või asutuse wolitusel.

§ 7. Kohalikud korralduskomisjonid astuwad kofku 6 kuu jooksul arwates käesolewa seaduse jõusseastumise päewast, wälja arwatud käesolewa seaduse § 1. märkuses ettenähtud juhtumised, kus korralduskomisjon kofku astub wiibimata pärast lapi- ja ühismaade korralduspiirkonna kawa finnitamist.

§ 8. Kuu aja jooksul pärast käesolewa seaduse jõusseastumist kutsuwad wallawalitused awalikkude kuulutustega kõiki inimesi, kel käesolewa seaduse põhjal õigus oma wahakordi lahendada, registreeruma kolme kuu jooksul wallawalituses usaldusmeeste walimiseks.

Ühe poole registreerimisel registreeritakse ka ta wastaspool, millist wiinajale kirjalikult teatatakse.

§ 9. Kuu aja jooksul pärast registreerimise tähtaja lõppu kutsub wallawanem § 8. korras registreeritud isikud koosolekule usaldusmeeste walimiseks, maaomanikud eraldi ja maafasutajad eraldi. On maaomanikke või maafasutajaid koosolekule tulnud alla poole registreeritute arwust, on koosolek otjusswõimetu ja wallawanem kutsub awaliku kuulutuse wäljapanemisega ja kutsete jaatamisega uue koosoleku kofku waremalt 7 päewa ja hiljemalt 14 päewa pärast. See koosolek on otjusswõimne kokkutulnute arwu peale waatamata. Koosoleku otjused tehakse liht hääletamisega.

Koosolekut juhatab wallawanem, protokolleerib wallasekretär sellekohasesse protokolliraamatusse, kuhu ta jisse kannab ka kohaliku korralduskomisjoni edaspidised protokollid. Wallawanem ja sekretär, kui nad ei ole asjaosalised, ei wõta osa hääletamisest. Maaomanikud kui ka maafasutajad walivad § 9 korras walitud usaldusmehele (§ 6) asemiku, kes wõtab liikmena osa komisjoni töödest usaldusmehe puudumisel.

§ 11. Ei toimu usaldusmehe või ta asemiku walimised, määrab walimata jäänud usaldusmehe või ta asemiku walla-

nõutogu. Maasomanikkude usaldusmehes määratakse maasomanik, maafasutajate usaldusmehes maafasutaja.

Rogukorralduse esitaja komisjoni koosseisust puudumisel asendab teda § 6. ettenähtud korras walitud või määratud usaldusmehes.

Asjaajamise kord korralduskomisjonis.

§ 12. Kohaliku korralduskomisjoni istungid kutsub kokku komisjoni esimees tarbe järgi, kuid iga esitatud palve waadatakse läbi ja otsustatakse hiljemalt 6 kuu jooksul, arwates esitamise päewast. Komisjoni istungiteist teatab komisjoni esimees allkirja wastu liikmetele, nende asemikudele ja asjaosalistele. Komisjoni asjaajajaks on wallasekretär.

Komisjoni istungid on avalikud.

M ä r k u s. Et tule komisjon kaheksa kuu peale kokku, jaadab komisjoni esimees selleks istungiks määratud materjali maakorralduse komisjoni otsustamiseks.

§ 13. Kohalik korralduskomisjon on kohustatud ära kuulama asjaosaliste ja nende poolt kutsutud tunnistajate ja ekspertide seletusi ja tarbekorralduse asjaolude selgitamiseks ka koha peale ilmuma.

Edasikaebamise kord korralduskomisjoni otsuste peale.

§ 14. Kõik kohaliku korralduskomisjoni otsused pannakse wälja avaliku kuulutusena wallawalitjuses ja nende peale võib maakorralduse komisjoni edasi kaewata ihe kuu jooksul, arwates kuulutuse wäljapanemise päewast.

§ 15. Maakorralduse komisjon waatab läbi avalikul istungil kõik temale otsustamiseks saadetud asjad ihes juurekuuluma materjaliga ja sissetulnud kaebustega, kuulab ära ilmunud asjaosaliste ja tunnistajate seletused ja tarbekorralduse asjatundjate arwamised ning teeb otsuse, mille peale võib kaewata ihe kuu jooksul maakorralduse peakomisjonile.

M ä r k u s. Maakorralduse komisjoni istungiist teatab allkirja wastu maakorralduse komisjoni alaline liige komisjoni liikmetele, asjaosalistele ja tunnistajatele.

§ 16. Maakorralduse komisjonile sissetulnud materjal waadatakse läbi ja otsustatakse komisjoni poolt hiljemalt ihe aasta jooksul, arwates sissetuleku päewast.

Riidas esitada palve koha eraldamiseks.

§ 17. Siisud, kes käesolewa seaduse alusel maade korraldamist soowivad ja kel seda õigus nõuda (§ 2), annawad sellekohase palwe kohaliku korralduskomisjoni esimehele ihe aasta jooksul, arwates käesolewa seaduse jõustestamise päewast.

§ 18. Leiab kohalik korralduskomisjon palve põhjendatud, teeb ta pooltele ettepaneku, kofku leppida koha eraldamise ja selle edaspidise kasutamise üle.

Saanutavad maaomanik ja maakasutaja kofkuleppe, mis korralduskomisjoni poolt protokolleeritakse, siis junnib koha eraldamine ja edaspidine kasutamine kofkuleppe alusel. Ei lepi kofku maaomanik ja maakasutaja koha eraldamise üle, otfustab eraldamise kohalik korralduskomisjon.

On koha kasutamise üle kofkulepe endisest ajast, siis jääb see maakasutaja nõudel maksvaks.

Kuudas junnib koha eraldamine.

§ 19. Käesoleva seaduse alla kuuluvate maade korraldamine või eraldamine junnib maakorralduse seaduses ettenähtud korras.

Maa korraldamise kui ka maa eraldamise kulud, mis maakorralduse seaduses ette nähtud, kannab korraldamise või eraldamise nõudja. On käesoleva seaduse § 1. p. p. b ja c ja märkus 2. ettenähtud maade korraldamisega seotud ka peakoha korraldamine, kannavad mõlemad pooled kulud vastavalt nende koha juures tehtud tööle.

Eraldatava koha suurus.

§ 20. Korraldamisele määratud maad eraldatakse jeniise kasutamise suuruses, kuid rendikohad mitte üle 50 ha, mõimalikult iihes tarvilikkude majapidamise hoonetoga ning käesoleva seaduse § 11. p. p. b ja c ettenähtud maad mitte üle 5 ha põllu-, õue- ja aiamaaga.

Need ülemmäärad ei ole maksivad käesoleva seaduse § 1. p. p. b ja c ettenähtud päranduse alusel kasutatavate maade kohta.

Wätkemaapidamistele Saare maakonnas, mille omanikud või kasutajad (§ 1. p. p. b, c ja märkus 2) „Maaseaduse“ põhjal ei ole maad saanud, või kellel mujal ei ole üle 5 ha kõlbulikkude maad omanduseks või põliseks tarvitamiseks, planeeritakse maad juure omaniku või kasutaja soovil küllakonna- või läheduses olevatest era-, kogukonna-, asutuste- või riigimaadest maakorralduse seaduses ettenähtud korras järgmisel määral: kui korralduspiirkonna talude suurus 25—50 ha — kuni 5 ha, seal hulgas vähemalt 2 ha kõlbulikkude heinamaad, kui aga talude suurus üle 50 ha — kuni 8 ha, seal hulgas vähemalt 3 ha kõlbulikkude heinamaad.

Koha väljaoft ja rent.

§ 21. Käesoleva seaduse alusel korraldatud koht lähed selle kasutaja soovil talle omanduseks väljaoftu teel, kui selle koha

edaspidi jätkutamise viisi kohta poolte vahel teijiti ei ole kofku lepitud (§ 18).

Ei ole eraldatud koha pidajal pärijaid eijimeses ega teises jngulus- või hõimulusajimes, võib rendimaade korralduskomisjon maaomaniku nõudel koha väljaoistu ajemel ka rendi alusel jätkutamisele määrata kuni pidaja surmani või kohalt lahkumiseni.

Koha rendiks arvatakse 4 protsi. koha käesoleva jeaduse § 22. alusel määratud hinnast, kuna teised renditingimused määrab rendimaade korralduse komisjon vastavalt riigimaade kohta maksvatele renditingimustele.

Samadel alustel jätakse senistele jätkutajatele rendile väljaspool linnade administratiivpiire asuvad kogukonna päralt olevad maa-alad, mis vabaritigi valitus kolme kuu jooksul, arvates käesoleva jeaduse jõusjastumiseni, vastava linna omavalitsuse ettepanekul määrab maatagavaraks linna administratiivpiiri laiendamiseks, juvituskohade ja dialinnade ajutamiseks või muude heakorra ülesannete täitmiseks.

Wäljaoistu hind.

§ 22. Kui maaomanik ja eraldatava maakoha jätkutaja omavahel kofku ei lepi maakoha, hoonete ja päralduste hinna kohta, määrab selle korralduskomisjon riigimaade põlise tarvitam. jeaduses („Riigi Teataja“ nr. 109/110 — 1925) vastava määratusega maa kohta ettenähtud alustel ja juuruses, maha arvates jeejjuures jeda väärtust, mis koha jätkutaja või ta eelkäija viimase 20 aasta jooksul maa ülesharimise, maaparanduse või mõnel muul teel ta käes jätkutada olnud maad eialgsele väärtusele juure lijanud ja mis praegugi koha väärtust endisega võrreldes tõstab, kui maajätkutaja jarnaste töõde eest ei ole. tasu saanud, olgu rahas, materjalides, rendivaba oleku näol, rendikergenduse või mõnel muul teel.

Ostuhinda jätkutakse kas korraga või osade kaupa poolaastamajhdena.

Riiklik toetus koha väljaoistul.

§ 23. Ei ole vabadikukoha omanik kogukond ega ajutus, siis tasub korralduskomisjoni poolt määratud ostuhinna omanikule riik kolme aasta jooksul, jeejuures ükskolmandik eijunesse aasta vältusel. Wõlgujäänud ostuhinna pealt maksab riik maaomanikule jeadusliku protsendi. Wabadik maksab ostuhinnana riigile kaks-kolmandikku viimase poolt maaomanikule maksatud ostuhinnast. Nimetatud summa pealt maksab vabadik riigile jeaduslikku intressi iibes kustutusprotsendiga 1 protsent aastas. Wabadikul on õigus ka kiiremas korras tasuda oma ostuvõlga või maksta

jeda korraga sellekohaste wabariigi walitjuse poolt wäljaantawate määruste alusel.

Dstuhinna tafumine.

§ 24. Maakoha hind ja selle tafumiseks määratud poolaasta maksud ühes wõla pealt wõetawate protsentidega kantakse kroonides wastawalt wõrandamise- wõi rendilepingusse.

§ 25. Kohaostmisel wõlgujäänud summa kindlustatakse finnistusraamatus esimese obligatsiooniga. Kogukonna- ja afutuste- maadest eraldatud maade wõlg tasutakse ühesuurustes osades hiljemalt 36 aasta jookkul poolaastamaksudena. Wõlgnikul on õigus tasuda termelt wõi osalt wõlga enne kindlaks määratud tähtaega. Wõlguolewa osa pealt makstab wõlgnik 5 protsenti intresse ja kustutusprotjendi wastawalt kustutusaja wältusele.

§ 26. Käesolewa seaduse § 1. p. p. b. ja c. ning märkus 2. ettenähtud finnistwarade müümisel wabastatakse need kõigist peakoha peale ingrossfeeritud wõlgadest. Leiab wõlawaldaja, et peakohale illejäänud maa ta wõlga ei kindlusta, on tal õigus kuue kuu jookkul arwates teadaande ilmunisest „Kiigi Teatajas“, nõuda wõla tafumist wastawalt eraldatud finnistwara hinnale, mida maakasutaja kohustatud maksma peakoha omanikule. Peakoha omanikul on õigus wõla tafuks anda eraldatud koha ostjalt saadud (§ 25) selle koha obligatioone.

Peakoha omaniku ostueesõigus.

§ 27. Eraldatud maakoha wõrandamise korral kolmandatele isikutele, wälja arwatud sugulus esimeses ja teises wõi hõimlus esimeses astmes, on peakoha omanikul, kelle maast koht eraldatud, ostueesõigus kahe kuu kestel.

Edaspidise tarwitamise leping.

§ 28. Kui käesolewa seaduse par. 22. korras eraldatawa maakoha, hoonete ja päralduste hinna ning teiste ühel kui teisel pooltel kanda tulewate kestwate kohustuste kohta, kas kofku on lepitud, wõi need korralduskomisjonil poolt kindlaks määratud, walmistab korralduskomisjon rendile wastawalt eraldatawa maakoha, hoonete ja päralduste edaspidise tarwitamise lepingu kawa. Usjaoalistjed on kohustatud kolme kuu jookkul selle kawa järgi lepingu sõlmima. Ei tee jeda selle aja jookkul maakoha kasutaja, kutjub jeda wastaspoole joowil jeda tegema korralduskomisjon. Kui ta selle kutje peale waatamata kasutaja 2 nädala jookkul lepingut alla ei kirjuta, kaotab ta õigused, mis käesolew seadus tale kindlustab, ja ta käes kasutada olewa maaga ning päraldustega talitatakse päraht rendilepingu lõppu, wõi rendilepingu

puudumisel järgmise põllumajandusaasta algusest arvates käesoleva seaduse paragrahv 32 korras.

Tõrgub aga maaomanik üsialtähendatud tähtaja jooksul lepingule alla kirjutamast, kutsutakse teda seda tegema jamas korras ja jama ajal, nagu kasutajaksi.

Ei tee seda maaomanik 2 nädala jooksul, siis tunnustab korralduskomisjon lepingu finnitatuks ilma maaomaniku allkirjata, tehes sellest lepingule vastava märkuse.

Ei kasuta aga ei maakohta kasutaja ega maaomanik eelmistes lõigetes ettenähtud õigusi, ei tule vahetorrad nende vahel lahendamisele käesoleva seaduse korras.

§ 29. Lepingud kantakse finnistusraamatutesse maaforralduse seaduses ettenähtud korras.

Rinnistusmaksud.

§ 30. Rinnistusjega seotud maksud, mis ette nähtud not. sead. par. 369, võetakse eraldatud maa ja päralduste lepingus kindlaksmääratud koguhinnast. Maksud tasub oitja.

Maade kasutamine lõpuliku korralduseni.

§ 31. Kuni maade lõpuliku korraldamiseni käesoleva seaduse alusel on rentnikul õigus oma senist kohta kasutada rendi eest, mille juuruse üle ta maaomanikuga kokkulepib või mille vastajel korral kohalikul korralduskomisjon aastarendina rahas kindlaks määrab, aluseks võttes samaväärtusliku maa eest maksetavat riigirenti.

Eraldamisele kuuluvate vabadiku- ja eluasemekohtade pidajate karjatamise-õiguse edaspidise korraldamise kohta kogukonna või ühisel kasutamisel olnud karjamaal, mis mitme talu ühine väljaeraldamata omandus, annab põllutöministri ettepanekul vahariigi valitsus tarvilikud määrused jeniiks, kuni see vastavate eriseadustega lahendatakse. Nende määruste kohaselt määrab korralduskomisjon iga üksiku juhtumise kohta karjatamise-õiguse ulatuse ja alused.

Tasu koja väärtuse tõstmise eest.

§ 32. Juhtumisel, kui maakasutajale maad ei eraldata ja selle tagajärjel ta sunnitud on kohalt lahkuma, tasub maaomanik maakasutajale viimise poolt ehitatud hoonete, kui maakasutaja neid ära viia ei taha, ja päralduste väärtuse, kui ta maaomaniku hoonete juures tehtud amortiseerimata kapitaalremondid ning maakasutaja poolt viimase 20 aasta jooksul tehtud maaparanduse kulud, kuni võrd need maaparanduse tööd koja väärtust tõst-

nud ja kui warem maafasutajale jelle eest taju ei ole makstud rahas, rendiwabade aastate wõi rendifergenduse näol.

§ 33. Ei lepi kokku maaomanik ja maafasutaja taju juuruse kohta, määrab taju kohalik harralduskomisjon.

Maaomanik on kohustatud komisjoni poolt määratud summa maafasutajale wälja maksma kolme aasta jooksul, pärast maafasutaja kohalt lahkumist. Üks-kolmandik tuleb esimese aasta jooksul wälja maksta. Wõlgujäänud wäljamaksumumma pealt makstab maaomanik maafasutajale 6 prots. aastas intressi.

Täiendawad määrused.

§ 34. Wabariigi walitajal on õigus käesolewa seaduse pii-rides ta elluwimiseks anda tarwilikke määrusi.

Mõned jubatused seaduse tähtamiselts.

Mis peawad wabadik ja linnamaade rentnik tegema selle seaduse maksmahakkamisel.

„Popsijeadus“ on Riigikogu poolt vastu wõetud. Kuid parempoolsete kolm erafonda, põllumeestekogud, kristlik-rahwaerafond ja rahwaerafond tahtsid tema wäljakuulutamist edasi liikata ja eelnõu rahwahääletusele panna. See liikkats nii wabadikud, kui ka linnarentnikkudel õiguste kindlustamise nende käes olewa maa kohta määramata aja peale edasi. Selle juures oli tähtsamaks kihutustöö tegemise abinõuks iseäranis põllumeestekogude meestel maal waleteadete laialilaotamine, nagu tahetaks juur oja praegu taluniku enese käes olewaid maid wabadikkudele wälja jagada, igale wabadikule talu maast nii palju maad juurde lõigates, et tal wiis tiinu maad käis jaoks. See tekitas asjata ärewust ja arusaamatust. Iga wabadik ja linnamaade rentnik lugegu jellepärast hoolega juuresolew poppseadus läbi ja andku teda lugeda kõigile oma tuttawatele ja naabritele, ning juhtigu iseäranis tähelepanu seaduse par. 20 peale, kus selge sõnaga on öeldud, et harraldamisele määratud kohad eraldatasse nende senise kasutamise juuruses, j. o. ainult nendes piirides, mis praegu wabadiku wõi linnamaade rentniku käes kasutata on. Kui see maal selgeks jääb, siis pole enam põhjust ärewuseks ning kohapidaja võib kiiremini ajuda oma õiguste maksmapanemisele tema käes olewa koha peale.

„Poppiheaduse“ väljakuulutamise järele pannakse warsti wallamajade juures kuulutusel üles, kus kutsutakse kõiki isikuid, kelle maade korraldus selle headuse alla käib, ennast wallawalitsuses registreerima. Iga wabadik ja iga linnamaade rentnik olgu siis hoolas wallawalitsusele ennast uuesse andma. Registreerimine võib siindida kolme kuu jooksul. Kui registreerimine lõppenud, — millal ta lõpeb, jeda kuulutatakse muudugi awalikult, — kutsub wallawalitus kuu aja jooksul kõiki registreeritud wabadikuid ja linnamaade rentnikuid ning need peawad eneste seas walima ühe esitaja korralduskomisjoni ja ühe asetäitja temale. Tuleb walida võimalikult õiglane, tubli, laiemajärlinaringiga mees, sest see komisjoni liige on üks nendest kolmest kohtunikust, kes õigust peab mõistma wabadiku ja taluniku wahel ning linnamaade rentniku ja linna wahel. Teise wahekohtuniku walimiseks kutsutakse kõiki kõig need taluomanikuid, kelle maade peal wabadikud asuwad ja ka nemad peawad eneste seas walima ühe esitaja komisjoni. Kolmanda esitaja, kes ühtlasi on selle korralduskomisjoni esimeheks, määrab põllutöoministerium. Sellega on korralduskomisjon wõi wahetohus koos.

Peale registreerimise wallawalitsuses tuleb ühe aasta jooksul headuse väljakuulutamise päewast arwates, anda weel eriline teadaanne kohaliku korralduskomisjoni esimehe nime peale selle üle, et rentniku käes olewad maad korraldamisele jaoks wõetud. Selle palwe esitagu wabadik ehk linnamaade rentnik korralduskomisjoni esimehele, kas otsekohe ehk wallawalitsuse kaudu. Palwe wõetakse siis komisjoni poolt arutusele ja otjustamisele.

Õige parem lahenduse wiis on, kui koha peal pooled, s. o. wabadik ja peremees oma wahel suudawad kõiki leppiwad. Mõlemad pooled peawad teadma, et nad ka tulewikus üksteisele naabriks jääwad, sellepärast mõtelgu nad aegjasti selle peale, et nad wõiksid head naabrid üksteisele olla. Mõtelgu mõlemad pooled, et korralduskomisjon võib asja nende kahjuks otjustada ja otjigu sellepärast aegjasti, kas ei leiduks kokkuleppe võimalusi. Kui pooled kõiki lepiwad, oli see kokkuleppe misjuguine tahes, siis on kiisumus lahendatud. Kui aga kokkulepet ei tulles, otjustab komisjon.

Aegjasti peab wabadik selle peale mõtlema, et ta korralduskomisjoni ees, kui tema asi läbiwaatamisele tuleb, oma õiguseid tõendada suudaks. Mõistlik taluperemees räägib muudugi mõista komisjoni ees ise jeda, misjugustes piirides maa wabadiku kasutada olnud, selle pärast wabadiku kasutada olewad hooned on ja kas wabadik maa peal maaparanduse töid teinud on ja uudismaad üles harinud, wõi mitte. Kuid igalpool leidub halbu inimesi ja sellepärast tuleb küll kartta, et mõnel pool paremees wabadikkude

õigusi maha jalgama hakkab. Seal peab siis wabadik tunnistused ette panema, olgu see funktsionaliste tõenduste wõi kirjalikkude dokumentide näol. Et wabadik maade korraldamist ainult siis wõib nõuda, kui temal kasutada olewa maalapi peal oma eluhoone on wõi kui tema ise wõi tema eeskäijad kasutamiseks olewast maast wähemalt poole on uudismaana üles harinud, siis on just nende asjaolude kindlatstegemine eriti tähtis. Mõtelgu sellep. iga wabadik aegsasti järele, kuidas jeda komisjonile selgeks teha. Kui temal ei ole kirjalikka tunnistusi selle kohta, siis wõib ta kutsuda komisjoni ette tunnistajatena isikuid, kes mäletawad, et ta maa peal olewad hooned ise ehitanud wõi omandamiseks ostnud ning et ta nii-nii palju maad uudismaana üles harinud, wõi et jeda tema isa, isaija wõi mõni teine eeskäija teinud.

Wõitlus elamise õiguse eest.

Meie parempoolsed ringkonnad on alustanud wõitlust poppiseaduse wastu. See ei tähenda aga ükši wõitlust poppi ja wabadiku saatuse ja ulualuse wastu, tema perekonna ja laste wastu. Wõitlusega poppiseaduse wastu on läinud laiom wõitlus. See on wõitlus põhimõtte pärast, wõitlus elamise õiguse põhimõtte pärast. See on otjustamine selle üle, kas vähemal wemmal, waejemal inimesel on õigus elada, tööd leida ja oma igapäewast leiba teenida.

Kuhu lähewad need 35.000 inimest, kes praegu poppikohtadel on? Nalastast-aastaselt on pikendatud nende saatuse otjustamist, neile on ajutiselt laitset antud rendilepingute pikendamise leadusega, mille arutamine iga aasta Riigikogus juurt tormi sümmitas. Üksford pidid ometi selged wahelkorrad tõmmatud jaama ja kiihinus tuleb lõpuliselt otjustada. Kuidas pidi teadmatutes ootama nii wabadik kui ka lohwarmanik, mis neist lõpuks saab?

On need liikmed tuhanded inimesed juuritud oma senise peawarju jätma, peavad nad omale otjima teenistust niisakst, alewist ja liinast, kus aga raskused praegugi juured, korteriteist puudus ja tööd raske leida. Linnades jurutakse seega tööliste palgad weelgi alla, arawamine muutub weelgi raskemaks. Millega toidetakse siis perekonda ja kaswatatakse last?

Kiit ei saa jannase juure kiihinuse juures, nagu jeda on elamise õiguse põhimõtte, külmaks pealtwaatajaks jääda. Rõda-

nil kannab riigi vastu kohustusi, teenib kaitsevääs, maksab maksu. Riik nõuab tema käest. Sellepärast on riik ka kohustatud. Need ajad, kus riik ükskõiksest pealt vaatas, on möödas. Riigi kohus on hoolitseda, et inimesed tööd ja iga-päevasti leiba saaks.

Ja mitte üksi jeda, hädaoht on ka mujal. Mida raskem on inimese elu, seda rahutum ja vastuvõtlikum on ta lõikjuga välisriikidele ja meelitustele. Jänu ajab ka härja kaevu ja puuduses kannataja inimene kaotab tasakaalu. Kas ei ole see aga kaksik nendele, kes meie rahva vabaduse peale ikka edasi viltsu vaatavad? Kas ei ole see pinnaks neile, kes rahulolematust meie kodanikkude keskele katsumad kiilvata, et meie kodus korda maksmata panna, mis võtab sadandelt tuhandetelt perekondadelt nende vaevaga teenitud varanduse?

Ärgu unustatagu ära, et rahvas, kes tööd ja leiba oskab saada, ka Wenemaa piiride õnge ei hakka. Ärgu unustatagu sellepärast tuhandeid perekondi teisiti mõtlema hakata, ärgu unustatagu ära kehvema elamise õigust.